

مبانی و شاخصه ها و اهداف « جهاد تبیین » در کتاب و سنت

احمدعلی رضائی اسدآبادی^۱

مقدمه

« جهاد فی سبیل الله تعالی»، از عبادات خاصه ای است که مورد تأیید و تأکید خداوند متعال بوده و هست و تنها راه تبلیغ و گسترش دین مقدس اسلام ناب محمدی (صلی الله علیه و آله و سلم) می باشد؛ خداوند متعال در آیات متعددی از قرآن مجید، امر به جهاد کرده و ارزش مجاهدین را بیان می فرماید: «یا ایها الذین آمنوا اتقوا الله... وجاهدوا فی سبیله لعلکم تفلحون؛ ای مردها و زنهای با ایمان، تقوای الهی پیشه کنید... و در راه خداوند متعال جهاد کنید، شاید رستگار شوید.»^۲ و «یا ایها الذین آمنوا... وجاهدوا فی الله حق جهاده...؛ ای زنها و مردهای با ایمان،... و در راه خداوند متعال، به نحو احسن، جهاد کنید.»^۳ و «فضل الله المجهدين علی القاعدین أجراً عظیماً؛ خداوند متعال، با دادن پاداش بسیار بزرگ، مجاهدین را بر غیر مجاهدین برتری داده است.»^۴ و لکن علمای فریقین بر خلاف سلفی های جهادی، معتقدند که جهاد، منحصر در «جهاد نظامی» نیست بلکه شامل «جهاد با نفس» و «جهاد با شیطان» و «جهاد علمی و فرهنگی و تبلیغی» و «جهاد رسیدگی به امور خانواده» و «جهاد رسیدگی به امور فقرای جامعه اسلامی» و... نیز می شود.

واژه «جهاد تبیین» از نوآوری های فقیه ژرف اندیش و رهبر جهان اسلام حضرت امام خامنه ای (أدام الله ظله الشریف) است که ریشه در کتاب و سنت دارد؛ آیات و روایات اثبات کننده شرعیته «امر به معروف و نهی از منکر»، به عنوان دلایل عام اثبات کننده شرعیته «جهاد تبیین» است که از اطلاق آنها، مشروع بودن این مسأله نیز اثبات می شود. احادیث نبوی و علوی و وصیت نامه امیرالمؤمنین علی ابن ابی طالب (علیه السلام) به امام حسن و امام حسین (علیهما السلام) و پیروانشان تا روز قیامت، دلیل خاص اثبات کننده مشروعیت «جهاد تبیین» هستند.^۵

واژه «جهاد تبیین»، از دو کلمه ی «جهاد» و «تبیین» تشکیل شده که واژه «جهاد»، مصدر ثلاثی مجرد از ماده «جهد» بوده که در لغت به معنای «زمین سخت» است.^۶ و در اصطلاح شرعی، به معنای «نهایت تلاش برای مقابله با

^۱ سطح چهار کلام اسلامی با گرایش نقد وهابیت: «mnvf.kordestan@gmail.com».

^۲ سوره مائده، آیه ۳۵.

^۳ سوره حج، آیات ۷۷ و ۷۸.

^۴ سوره نساء، آیه ۹۵.

^۵ امام خامنه ای (مدظله العالی) در تاریخ: ۱۴۰۰/۰۷/۰۵ در پایان مراسم عزاداری اربعین و در تاریخ: ۱۴۰۰/۱۲/۱۹ در دیدار رئیس و اعضای مجلس خبرگان رهبری با معظم له، مسأله مهم و کلیدی «جهاد تبیین» را مطرح و تبیین فرموده اند.

^۶ جوهری، اسماعیل؛ «الصحاح - تاج اللغة و صحاح العربیة»، ج ۲، ص ۴۶۱: «الجهاد بالفتح: الأرض الصلبة».

دشمنان « می باشد.^۷ جهاد، دارای اقسام مختلفی است که عبارتند از: الف) جهاد با جان؛ یعنی: جهاد نظامی. ب) جهاد با مال؛ یعنی: رسیدگی به امور فقرای جامعه اسلامی با پرداخت کردن خمس یا زکات یا صدقات مستحبی و مقابله با دشمنان اسلام با یاری کردن مجاهدین. ج) جهاد با شهوات و جهاد با ابلیس. د) جهاد با زبان؛ امر به معروف و نهی از منکر و جهاد تبیین. واژه « تبیین »، مصدر باب « تفعیل » از ماده « بَيَّنَّ ، يُبَيِّنُ » است که در لغت به معنای « توضیح دادن »^۸ بوده و در اصطلاح شرعی به معنای « فهماندن معنای مورد نظر به طرف مقابل » است.^۹

مبانی « جهاد تبیین »

« إنذار و تبشیر آحاد جامعه اسلامی »^{۱۰} و « امر به معروف و نهی از منکر »^{۱۱} و « یاد آوری نعمت های الهی »^{۱۲} و « دعوت به صبر در سختی ها و مقابله با دشمنان اسلام »^{۱۳} وظیفه ای است که خداوند متعال آن را برعهده رسول خدا (صلی الله علیه و آله) و اهل بیت (علیهم السلام) و علمای اسلامی و آحاد مؤمنین و مؤمنات قرار داده است؛ بنابراین مشروعیت « جهاد تبیین » را می توان با استناد به اطلاق آیات موضوعات مذکوره - خصوصاً عمومات مربوط به « امر به معروف و نهی از منکر » - و با استناد به نصوص جلیه « احادیث صحیحه فریقین » به اثبات رساند.

مبانی قرآنی « جهاد تبیین »

با توجه به اینکه « امر به معروف و نهی از منکر » بر سه قسم « قلبی، زبانی، فیزیکی » تقسیم می شود و « جهاد » نیز بر سه قسم « جهاد با جان، جهاد با مال، جهاد با زبان »^{۱۴} تقسیم می شود که « جهاد با زبان »، همان « جهاد تبیین » و « امر

^۷ راغب اصفهانی، حسین؛ « مفردات ألفاظ القرآن »، ص: ۲۰۸: « الجِهَادُ و المَجَاهِدَةُ: استفرغ الوسع في مدافعة العدو ».

^۸ جوهری، اسماعیل؛ « الصحاح - تاج اللغة و صحاح العربية »، ج ۵، ص ۲۰۸۳: « التَّبْيِينُ: الإيضاح. و التَّبْيِينُ أيضا: الوضوح ».

^۹ زبیدی، محب الدین؛ « تاج العروس من جواهر القاموس »، ج ۱۸، ص ۸۲: « الفَرْقُ بَيْنَ البَيَانِ وَ التَّبْيَانِ ؛ أَنَّ البَيَانَ وَضوحُ المعْنَى وَ ظُهُورُهُ، وَ التَّبْيَانُ تَفْهِيمُ المعْنَى ».

^{۱۰} سوره احزاب، آیات ۴۵: « يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ».

^{۱۱} سوره آل عمران، آیه های ۱۰۴: « وَلَتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ». سوره آل عمران، آیه ۱۱۰: « كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَوْ آمَنَ أَهْلُ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ مِنْهُمُ الْمُؤْمِنُونَ وَأَكْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ ». سوره حج، آیه ۴۱: « الَّذِينَ إِذْ مَكَتَاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَآمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ».

^{۱۲} سوره مائده، آیه ۱۱: « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ هُمْ قَوْمٌ أَنْ يَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ فَكَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ».

^{۱۳} سوره عصر، آیه ۳-۱: « وَالْعَصْرِ (۱) إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ (۲) إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ (۳) ».

^{۱۴} مجلسی، محمدباقر؛ « بحار الأنوار (ط - بیروت) »، ج ۹۷، ص ۴۹، ح ۲۳. نوری، حسین؛ « مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل »، ج ۱۱، ص ۱۶، ۱۲۳۰۳: « وَ عَنْهُ [الامام علی] عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: جَاهِدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَيْدِيكُمْ فَإِنْ لَمْ تَقْدِرُوا فَجَاهِدُوا بِأَلْسِنَتِكُمْ فَإِنْ لَمْ تَقْدِرُوا فَجَاهِدُوا بِقُلُوبِكُمْ ».

به معروف و نهی از منکر زبانی « محسوب می شود و با توجه به مشروعیت مسأله « امر به معروف و نهی از منکر » ، می توان برای اثبات مشروعیت « جهاد تبیین » نیز به آیات مربوط به « امر به معروف و نهی از منکر » استناد کرد که خداوند متعال در آنها می فرماید: « وَ لَتَكُنَّ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ ... ؛ باید گروهی از شما مؤمنین و مؤمنات - به صورت سازمان یافته - دعوت به کارهای خیر کرده و امر به معروف و نهی از منکر کنند».^{۱۵} و « كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ ... ؛ شما (مسلمانان) بهترین امت ها هستید؛ زیرا امر به معروف و نهی از منکر می کنید».^{۱۶} و « الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ ؛ [مؤمنان] کسانی هستند که اگر حکومت تشکیل دهند، نماز را برپا می دارند و زکات را می پردازند و امر به معروف و نهی از منکر می کنند».^{۱۷}

مبانی حدیثی « جهاد تبیین »

در مبحث مبانی حدیثی، به ذکر حدیث - صحیح عند الفریقین - رسول خدا (صلی الله علیه و آله) و حدیث صحیح امیر المؤمنین (علیه السلام) و وصیت نامه امیرالمؤمنین (علیه السلام) و فقه الحدیث آنها برای اثبات مشروعیت « جهاد تبیین » پرداخته می شود.

الف) مُحَدَّثِينَ اِمَامِيه و مُحَدَّثِينَ اهل سنت، حدیثی را از رسول الله (صلی الله علیه و آله) نقل کرده اند که ایشان فرموده اند: « جَاهِدُوا الْمُشْرِكِينَ بِأَمْوَالِكُمْ و أَنْفُسِكُمْ و أَسْنَتِكُمْ ؛ یعنی: با اموالتان و با جان هایتان و با زبان هایتان با

^{۱۵} سوره آل عمران ، آیه ۱۰۴ .

^{۱۶} سوره آل عمران ، آیه ۱۱۰ .

^{۱۷} سوره حج ، آیه ۴۱ .

مشركان جهاد كنيد».^{۱۸} همچنين محدثين اهل سنت و محدثين اماميه، اين حديث را با لفظ « جَاهِدُوا الْكُفَّارَ » نيز ذكر کرده اند.^{۱۹}

فقه الحديث : اولاً: اين حديث شريف، از حيث سندی - نزد شيعه و اهل سنت - صحيح می باشد؛ همانطور که « محمد ذهبي رجال شناس و حديث شناسی » و « محمد ألبانی سلفی » و « شعيب ارنؤوط حديث شناس وهابی » شهادت به صحت اين حديث داده اند. ثانياً: از اين حديث شريف، می توان بهره برد که « جهاد تبیین»، یکی از انواع جهادهایی است که مورد تأييد و تأکید رسول خدا (صلی الله عليه و آله) و امير المؤمنین امام علی (عليه السلام) می باشد؛ زیرا با استفاده از فعل امر « جَاهِدُوا »، به انجام آن ، امر کرده اند که دلالت بر وجوب « جهاد تبیین » می کنند همانطور که دلالت بر وجوب « جهاد نظامی » و «جهاد مالی» نیز می کند.

ب) امير المؤمنین امام علی عليه السلام در وصیت نامه ای که برای امام حسن و امام حسین (عليهما السلام) و پیروانشان تا روز قیامت مرقوم فرموده اند، می فرمایند: « اللَّهُ اللَّهُ فِي الْجِهَادِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ وَأَلْسِنَتِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، لَا تَتْرَكُوا الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيَ عَنِ الْمُنْكَرِ فَيَوَلَّى عَلَيْكُمْ أَشْرَارُكُمْ ثُمَّ تَدْعُونَ فَلَا يَسْتَجَابُ لَكُمْ ؛ بر شما باد مراعات کردن حق الله تعالى در جهاد في سبيل الله تعالى با « اموالتان » و « جان هایتان » و « زبان هایتان ». امر به معروف و نهی از منکر را ترک نکنید؛ زیرا در صورت ترک آن، افراد شرور بر شما مسلط خواهند شد و دعای های شما برای نجات از چنگال آنها، مستجاب نخواهد شد».^{۲۰}

^{۱۸} پاینده، ابوالقاسم؛ « نهج الفصاحة (مجموعه کلمات قصار حضرت رسول صلی الله عليه و آله) » ص ۴۲۹، ح ۱۳۰۱: « قال رسول الله (صلى الله عليه و آله) : « جاهدوا المشركين بأموالكم وأنفسكم وألسنتكم ». ابو داود سجستاني، سليمان؛ « سنن ابى داود»، ج ۳، ص ۱۰، ح ۲۵۰۴: « ۲۵۰۴ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «جَاهِدُوا الْمُشْرِكِينَ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ وَأَلْسِنَتِكُمْ». [حکم الألباني]: صحيح». حاكم نيشابوري، محمد، المستدرک على الصحيحين، تعليق: محمد بن أحمد ذهبي، ج ۲، ص ۹۱، ح ۲۴۲۷: « حدثنا محمد بن صالح بن هاني، ومحمد بن القاسم العتكي، قالا: ثنا السري بن خزيمة، ثنا موسى بن إسماعيل، ثنا حماد بن سلمة، عن حميد، عن أنس رضي الله عنه، أن النبي صلى الله عليه وسلم قال: «جاهدوا المشركين بأموالكم وأنفسكم وألسنتكم» هذا حديث صحيح على شرط مسلم ولم يخرجاه». التعليق الذهبي: على شرط مسلم». نسائي، احمد؛ « السنن الكبرى»، ج ۴، ص ۲۶۹، ح ۴۲۸۹. نسائي، احمد؛ « سنن صغرى»، ج ۶، ص ۷، ح ۳۰۹۶: « أخبرنا هارون بن عبد الله، ومحمد بن إسماعيل بن إبراهيم، قالا: حدثنا يزيد، قال: أنبأنا حماد بن سلمة، عن حميد، عن أنس، عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: «جاهدوا المشركين بأموالكم وأيديكم وألسنتكم». [حکم الألباني]: صحيح». ابن حنبل شيباني، أحمد؛ « مسند أحمد بن حنبل »، تحقيق: شعيب الأرنؤوط، ج ۲۰، ص ۲۶، ح ۱۲۵۵۵: « ۱۲۵۵۵ - حدثنا حسن، حدثنا حماد بن سلمة، عن حميد، عن أنس بن مالك، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: " جاهدوا المشركين بألسنتكم، وأنفسكم، وأموالكم، وأيديكم ». [شعيب الارناؤوط] : إسناده صحيح على شرط مسلم».

^{۱۹} مجلسی، محمد باقر؛ « بحار الأنوار (ط - بيروت) »، ج ۶۵، ص ۳۷۰: « قَالَ [الامام علی] عليه السلام: « جَاهِدُوا الْكُفَّارَ بِأَيْدِيكُمْ وَ أَلْسِنَتِكُمْ ». راغب اصفهانی حسین؛ « مفردات ألفاظ القرآن » ص ۲۰۸: « قَالَ [رسول الله] صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآسَلَّمَ: « جَاهِدُوا الْكُفَّارَ بِأَيْدِيكُمْ وَ أَلْسِنَتِكُمْ ».

^{۲۰} سيد رضی؛ « نهج البلاغة (الصبحي صالح) ؛ صص ۴۲۲ - ۴۲۱، نامه (۴۷) و من وصية له ع للحسن والحسين عليهما السلام لما ضربه ابن ملجم لعنه الله ». مجلسی، محمدباقر؛ « بحار الأنوار (ط - بيروت) ؛ ج ۹۷؛ ص ۹۰، كتاب الجهاد، باب الامر بالمعروف والنهي

فقه الحدیث

اولاً: این وصیت نامه امیرالمؤمنین علیه السلام، اختصاص به امام حسن و امام حسین (علیهما السلام) ندارد. بلکه تمام پیروان ایشان تا روز قیامت، مشمول این وصیت نامه هستند و واجب است به این وصیت نامه عمل کنند.^{۲۱}

ثانیاً: امیرالمؤمنین علیه السلام، جهاد فی سبیل الله تعالی را منحصر در « جهاد نظامی » نفرموده بلکه می فرماید: « جهاد با اموال = رسیدگی به امور فقرا و کمک به مجاهدین » و « جهاد با زبان = جهاد تبیین » نیز از مصادیق « جهاد فی سبیل الله تعالی » است.

ثالثاً: امیرالمؤمنین علیه السلام می فرماید: « اگر امر به معروف و نهی از منکر » یعنی: « جهاد تبیین » را ترک کنی، گرفتار افراد شرور خواهی شد و دعاهای شما برای نجات یافتن از آن افراد شرور، مستجاب نخواهد شد. بنابراین با توجه حدیث صحیح رسول خدا (صلی الله علیه و آله) و حدیث صحیح امیرالمؤمنین (علیه السلام) و وصیت نامه امیرالمؤمنین (علیه السلام)، می توان گفت: « جهاد تبیین » نیز یکی از اقسام « جهادهای فی سبیل الله تعالی » بوده و حکم آن، همان حکم « امر به معروف و نهی از منکر » است.

شاخصه های « جهاد تبیین »

(الف) جهاد تبیین باید عالمانه باشد؛ زیرا خداوند متعال در قرآن می فرماید: « وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا » یعنی: درباره آن چیزهایی که علم به آنها نداری، اظهار نظر و حکم نکن زیرا در روز قیامت از آنچه که با گوش شنیده ای و با چشم دیده ای و با عقل ارزیابی، پرسیده می شود.^{۲۲}

(ب) جهاد تبیین باید صبورانه باشد؛ زیرا خداوند متعال می فرماید: « فَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ » بر آنچه مخالفین - در زمان ابلاغ و تبیین دین خدا - خواهند گفت، صبر داشته باش.^{۲۳}

(ج) جهاد تبیین باید بشارت دهند و انذار کننده باشد؛ اگر فقط بشارت دهنده باشد، غرور آور است و اگر فقط ترساننده باشد، ناامید کننده است بلکه باید هر دو باشد تا به هدف مورد نظر رسیده شود؛ زیرا خداوند متعال نیز پیامبرانش را « نذیر و بشیر » معرفی می کند: « يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا » یعنی: ای رسول خدا (صلی الله علیه و آله)

عن المنکر، ح ۷۵. نوری، حسین؛ « مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل » ج ۱۲، ص ۱۸۰، کتاب الجهاد، باب وجوب الامر بالمعروف و النهی عن المنکر، ح ۱۳۸۲۱.

^{۲۱} سوره بقره، آیه ۱۸۱: « فَمَنْ بَدَّلَهُ [الوصية] بَعْدَمَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ».

^{۲۲} سوره اسراء، آیه ۳۶.

^{۲۳} سوره طه، آیه ۱۳۰.

(، ما تورا به عنوان بشارت دهنده و انذار کننده فرستاده ایم»^{۲۴} و « وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا؛ یعنی: ما تورا نفرستادیم مگر بشارت دهنده و انذار کننده ».^{۲۵}

(د) جهاد تبیین باید حکیمانه و بُرهانی و استدلالی باشد؛ زیرا خداوند متعال در سوره اسراء به رسول خدا (صلی الله علیه و آله) می فرماید: « ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ».^{۲۶}

(ذ) جهاد تبیین باید همراه با معرفی اسوه ی معتبر باشد؛ بهترین الگو، عملکرد رسول خدا (صلی الله علیه و آله) و مؤمنین صدر اسلام در محاصره اقتصادی « شعب ابو طالب » و محاصره نظامی و اقتصادی مسلمانان مدینه النبی (صلی الله علیه و آله) در « جنگ احزاب » است؛ خداوند متعال در سوره احزاب می فرماید: « لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا * وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا ».^{۲۷}

(ر) جهاد تبیین باید دارای ثبات قدم داشته باشد؛ زیرا عرصه « جهاد تبیین » با عرصه « جهاد نظامی » شبیه به یکدیگرند، در هر دو عرصه، مجاهدین، باید در مقابل صف آرای دشمنان، قدم های استواری داشته باشند؛ « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحَفًا فَلَا تُولُوهُمُ الْآدْبَارَ ».^{۲۸} و « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ».^{۲۹}

(ز) جهاد تبیین باید مجاهدانه و به قصد یاری دین خداوند متعال باشد؛ خداوند متعال در سوره حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) می فرماید: « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَنصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ ».^{۳۰} بنابراین همانطور که در « جهاد نظامی »، امکان ترور اشخاص وجود دارد، در این عرصه نیز دشمنان سعی می کنند با ترور شخصیت، مجاهدان را از عرصه ی « جهاد تبیین » خارج کنند؛ « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ ... جَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ».^{۳۱}

^{۲۴} سوره احزاب، آیه ۴۵.

^{۲۵} سوره فرقان، آیه ۵۶.

^{۲۶} سوره اسراء، آیه ۵۳.

^{۲۷} سوره احزاب، آیه ۲۱ و ۲۲.

^{۲۸} سوره انفال، آیه ۱۵.

^{۲۹} سوره انفال، آیه ۴۵.

^{۳۰} سوره حضرت محمد (صلی الله علیه و آله)، آیه ۷.

^{۳۱} سوره مائده، آیه ۳۵.

س) جهاد تبیین باید روشنگرانه و هدایت کننده باشد: اگر جهاد تبیین، روشنگرانه و هدایتگرانه باشد، جامعه اسلامی به توانایی انتخاب صحیح در مواقع بحرانی خواهد رسید؛ همانطور که خداوند متعال در سوره انسان می فرماید: « إِنَّا هَدَيْنَاهُ [الانسان] السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا ».^{۳۲}

اهداف « جهاد تبیین »

- الف) هدایت افراد جامعه اسلامی به سمت سعادت دنیوی و اُخروی.
- ب) معرفی نقاط ضعف و قوت جامعه و ارائه راهکار برای تقویت نقاط قوت و نجات یافتن از نقاط ضعف.
- ج) تقویت کردن جایگاه مسؤولین کشور با تبیین کردن تکالیف و وظایف آنها در قبال اسلام و آحاد مردم.
- د) مسؤولیت پذیر کردن افراد جامعه در قبال حکومت اسلامی، با تبیین جایگاه و نقش آنها در پیشبرد آن.
- ذ) تبیین نقاط ضعف و قوت دشمنان و ارائه راهکار متناسب جهت مقابله هوشمندانه برای مقابله با آنها.
- ر) پاسخگویی به شبهات وارد شده و توانمند سازی آحاد جامعه برای دفاع از مرزهای دینی و دنیوی .
- ز) دعوت آحاد جامعه به صبوری در مقابل مشکلات موجود و امید دادن به آنها نسبت به آینده روشن.
- س) پرهیز دادن مسؤولان و مردم از اسراف و اشرافی گری.
- ش) تقویت پایه های اعتقادی افراد جامعه با تقویت فطرت آنها در « خدا شناسی » و « معاد شناسی ».

نتیجه

جهاد تبیین دارای رابطه تنگاتنگ با امر به معروف و نهی از منکر است. مبانی مشروعیت جهاد تبیین، علاوه بر آیات اثبات کننده مشروعیت امر به معروف و نهی از منکر، وصیت نامه امیرالمؤمنین علیه السلام و روایات وارده در کتب فریقین در این مورد می باشد. « جهاد تبیین » دارای شاخصه ها و اهدافی می باشد که شاخصه های آن عبارتند از: « عالمانه و صبورانه و بشیر بودن و نذیر بودن و حکیمانه و بُرهانی و استدلالی بودن و همراه با معرفی اسوه حسنه و دارای ثبات قدم و مجاهدانه و به قصد یاری دین خداوند متعال ». اهداف « جهاد تبیین » نیز عبارتند از: « روشنگری و هدایت افراد جامعه اسلامی و معرفی نقاط ضعف و قوت جامعه و تقویت کردن جایگاه مسؤولین و مسؤولیت پذیر کردن افراد جامعه در قبال حکومت اسلامی و تبیین نقاط ضعف و قوت دشمنان و پاسخگویی به شبهات وارد شده و دعوت آحاد جامعه به صبوری در مقابل مشکلات موجود و امید دادن به آنها نسبت به آینده روشن و پرهیز دادن مسؤولان و مردم از اسراف و اشرافی گری و تقویت پایه های اعتقادی افراد جامعه با تقویت فطرت آنها در خدا شناسی و معاد شناسی ».

فهرست منابع

* قرآن مجید.

- ابن شعبه حرانی، حسن بن علی؛ « تحف العقول » ، چاپ دوم، قم، چاپ: دوم، ۱۴۰۴ ق.
- ابن حنبل شیبانی، أحمد، مسند أحمد بن حنبل، تحقیق: شعيب الأرنؤوط وعادل مرشد وديكران، مؤسسة الرسالة، چاپ اول، ۱۴۲۱ق.
- ابوداود سجستانی، سليمان، سنن أبي داود، تحقیق: محمد محبی الدین عبد الحمید، المكتبة العصرية، بیروت، بی تا.
- پاینده، ابو القاسم؛ « نهج الفصاحة (مجموعه كلمات قصار حضرت رسول صلى الله عليه وآله) » ، چاپ چهارم، تهران، ۱۳۸۲ش.
- جوهری، اسماعیل بن حماد؛ « الصحاح - تاج اللغة و صحاح العربية » ، ۶ جلد، دار العلم للملایین، بیروت، اول، ۱۴۱۰ق.
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد؛ « مفردات ألفاظ القرآن »، در يك جلد، دار العلم - الدار الشامیة، لبنان، اول، ۱۴۱۲ ق .
- زبیدی، محب الدین ؛ « تاج العروس من جواهر القاموس » ، ۲۰ جلد، دار الفكر للطباعة و النشر و التوزيع، بیروت ، اول، ۱۴۱۴ق.
- سیدرضی، محمد بن حسین؛ « نهج البلاغة (للصبحی صالح) » ، چاپ اول، قم، ۱۴۱۴ ق.
- کلینی، محمد بن یعقوب؛ « الكافي (ط - الإسلامية)»، چاپ چهارم، تهران، ۱۴۰۷ ق.
- مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی؛ « بحار الأنوار (ط - بیروت) » ، چاپ دوم، بیروت، ۱۴۰۳ ق.
- نسائی، احمد؛ « السنن الصغرى»، تحقیق: عبد الفتاح أبو غدة، مكتب المطبوعات الإسلامية، حلب، چاپ دوم، ۱۴۰۶ق.
- نسائی، احمد؛ « السنن الكبرى»، الطبعة الاولى، حققه وخرج أحاديثه: حسن عبد المنعم شلبی، أشرف عليه: شعيب الأرنؤوط، قدم له: عبد الله بن عبد المحسن التركي، الناشر: مؤسسة الرسالة - بیروت، ۱۴۲۱ق.
- نوری، حسین؛ « مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل »، چاپ اول، قم، ۱۴۰۸ق.